

## ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ У МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА

Інга ШЕВЧЕНКО (Кіровоград)

*У статті розглядаються особливості професійного саморозвитку майбутнього педагога-музиканта, визначаються структурні компоненти, критерії, показники готовності до саморозвитку та рівні їх прояву в професійній діяльності студентів творчого вищого навчального закладу.*

*В статье рассматриваются особенности профессионального саморазвития будущего педагога-музыканта, определяются структурные компоненты, критерии, показатели готовности к саморазвитию и уровни их проявления в профессиональной деятельности студентов творческого высшего учебного заведения.*

*Ключові слова: професійний саморозвиток, студенти, музика, професійна діяльність.*

**Постановка проблеми.** З огляду на актуальні проблеми сьогодення, головним завданням педагогіки вищої школи є формування таких якостей особистості, як зосередження на самопізнанні, самовдосконаленні, самоактуалізації, усвідомлення їх важливості для досягнення найвищих щаблів професійної освіти. Людина визнається найважливішою цінністю суспільства, запорукою подальшого розквіту цивілізації. Її професійна підготовка повинна бути зорієнтована на всебічний розвиток, формування загальної культури та готовності нести відповідальність за результати своєї діяльності. Проте на практиці переважають репродуктивні форми та методи навчання майбутніх вчителів, недостатньо використовуються методи розвитку творчих можливостей, стимуляції активності та самостійності молоді. Тому сьогодні так гостро постають питання їх вивчення, наукового обґрунтування та застосування в навчально-виховному процесі.

Отже, метою даної статті є визначення особливостей професійного саморозвитку майбутнього педагога-музиканта як важливої умови досягнення високого професіоналізму у музичній діяльності.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** За даними сучасних наукових досліджень, модель особистості майбутнього складається не тільки з рівня знань, навичок та умінь, що дозволяють повноцінно включитися в різноманітні сфери діяльності, а й з рівня вихованості, який визначається системою світоглядних якостей, що створюють фундамент менталітету та духовності особистості і ґрунтуються не лише на практичних знаннях, але й на особистісно-орієнтованій діяльності, коріння якої сягає усвідомлення цінності суб'єктивного досвіду людини [1, 529]. Творча особистість є єдиною реальною силою, за допомогою якої

здійснюється розвиток культури, тому формування її готовності до самовиховання, самопізнання та саморозвитку протягом всього життя є першочерговим [2, 9]. Орієнтація на внутрішній світ людини, оволодіння змістом освіти як засобом його розвитку є однією з провідних ідей сучасної педагогіки. Вчені визнають, що передача соціально-культурного досвіду не може бути корисною, ефективною поза активізацією особистісно-смислової сфери людини, тому в особистісно-зорієнтованій педагогіці студент є творцем власної діяльності, що передбачає “включення” його особистісних функцій у навчальний процес, розвиток неповторно суб'єктивного, емоційно-особистісного ставлення до світу, самого себе і своєї діяльності [3, 24].

Дослідники І. Бех, С. Гершунський, В. Іванов, В. Келасьєв, Г. Корнетов вважають актуальною парадигмальну формулу сучасної гуманістичної освіти, зорієнтовану на самоорганізацію людини, історичними витоками якої є провідні ідеї педагогічного гуманізму (Г. Сковорода, П. Юркевич, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, К. Гельвецій та ін.), вихідним положенням якого виступає єдність професійного, загальнокультурного та соціального розвитку людини, коли головною метою педагогічного процесу є навчання молоді “мистецтву життя” (ars vitae), а вирішальним засобом досягнення цієї мети – індивідуально-особистісний підхід [4; 5; 6]. Це дозволяє розглядати професійну освіту як сутнісний компонент педагогічного впливу на розвиток особистості, узагальнюючим принципом якої є надання переваги особистісному началу над вузькопрофесійним. Це не означає нехтування підготовкою до професійної праці, але вимагає розглянути таку підготовку крізь призму розвитку особистості – як істотний аспект педагогічного сприяння йому [7, 147].

**Отримані результати.** Існує тісний взаємозв'язок між гармонізацією розвитку людини і продуктивним рівнем вирішення завдань фахової діяльності, що є передумовою її успішного здійснення, самореалізації у суспільстві, підвищення самооцінки та прагнення до подальшого самовдосконалення. Значення професійних знань, навичок та умінь не ставиться під сумнів, але наголошується на їх ролі як засобів, інструментів реалізації професійної спрямованості, вони доповнюються стратегіями творчої діяльності, а також вольовими якостями, забезпечуючи

професійне та особистісне самовдосконалення [8, 148–149; 168]. В той же час вивчення об'єктивного стану професійної підготовки майбутніх учителів музики дозволило виявити, що переважна більшість студентів усвідомлюють важливість самовдосконалення, але фактично не володіють методами та методичними прийомами здійснення розвитку та саморозвитку в професійному та особистісному житті, що суттєво обмежує їх творчі можливості.

Сьогодні категорію “саморозвиток” ми пов'язуємо з особистісною та професійною активністю індивіда, джерелом яких виступають потреба у самовдосконаленні, творчій самореалізації, а основою здійснення – спрямованість на відкриття нових шляхів самоактуалізації в особистому та професійному житті. Цьому сприяють механізми інтеграції знань, навичок, вмінь студента, синтез освітніх результатів. Професіоналізм фахової діяльності – це не тільки високий рівень спеціальних знань, а й індивідуально-особистісні якості: загальнокультурна компетентність, прагнення до самовдосконалення, а також комунікативна компетентність, креативність, адаптивність, нестандартне, контекстуальне мислення. Таким чином, всебічний розвиток майбутнього професіонала безпосередньо пов'язаний зі зростанням професіоналізму, вирішальну роль у формуванні якого відіграють внутрішні, суб'єктивні чинники особистості, випереджаючи (але не виключаючи) при цьому зовнішні, об'єктивні. Принципами професіоналізму є широкоосвіченість, комунікативна компетентність та здатність до професійного самовдосконалення. Необхідним є досвід професійної діяльності, а також такі особистісні якості, як креативність, рефлексивність, толерантність, багатий внутрішній світ, високий рівень культурного тезаурусу та духовного потенціалу.

На думку С. Гессена, особистість людини ніколи не буває готовою, статичною – вона є творчим процесом, продуктом самовиховання і саморозвитку та формується лише у творчості, спрямованій на досягнення надособистісної мети, під час вирішення наукових, мистецьких та інших культурних завдань [9]. Потреба у самовдосконаленні виникає за умови ціннісного ставлення до власної діяльності і стимулює процес саморозвитку майбутнього педагога, який включає такі компоненти, як самоаналіз, рівень сформованості самооцінки, наявність професійного ідеалу, вміння вести самоосвітню роботу і активізується взаємодією зовнішніх (вимоги суспільства) та внутрішніх, особистісних (переконання, самоповага, відповідальність та інших) факторів професійного становлення, які на різних

шаблях досягнення детермінуються різноманітними протиріччями: на початкових етапах професійного становлення його рушійною силою виступають протиріччя між зовнішніми та внутрішніми чинниками, а на наступних – внутрішні протиріччя особистості спеціаліста, професіонала.

Таким чином, самовираження майбутнього фахівця у власній професійній діяльності є необхідною складовою його саморозвитку, репрезентує наявність особистісно-обґрунтованого ставлення до діяльності, потребує звернення як до внутрішнього, так і до зовнішнього буття та є органічним поєднанням вищезазначених аспектів у цілісному акті самоздійснення.

Професійний саморозвиток майбутнього педагога-музиканта вимагає активізації когнітивного компоненту, змісту власного емоційно-особистісного досвіду, творчого розкриття індивідуальних особливостей, виражених у результаті фахової діяльності. Основою цих процесів виступає професійний досвід, а важливою умовою взаємодії компонентів є активне взаємопроникнення, діалог внутрішнього та зовнішнього всесвітів, що збігаються в цей час в одне цілісне утворення. Таким критерієм відповідає творча робота музиканта над тлумаченням змісту музичного твору, який він бажає відтворити, створення ним власної версії озвучення нотного тексту. Важливу роль у музично-педагогічній діяльності виконують вроджені здібності, особистісні якості, але їх потрібно розкрити, збагатити професійним досвідом. Варто також мати відповідні знання у фаховій галузі, володіти вміннями та навичками, що набуваються у багатогодинній, щоденній праці. Разом з тим, будь який етап роботи музиканта вимагає окреслення власної точки зору на те питання, яке вирішується у цей момент. Кожен звук має набути життя у процесі виконання, тому він повинен мати особистісно-важливий смисл, містити частину живої душі музиканта. Окрім того, музичне мистецтво неможливе поза спрямованістю на досягнення творчого результату, який висвітлюється під час сценічного виконання твору. Робота над ним є копіткою, довготривалою і вимагає творчих зусиль, фантазії, натхнення, адже особливістю музичного мистецтва є неосяжний світ образів, втілений у звуках, що народжуються, існують та зникають у нескінченному процесі власного становлення. Музикант йде шляхом творчості, не припиняючи пошуків можливих засобів розуміння та відтворення змісту нотного тексту, порівнюючи різноманітні варіанти виконання, намагаючись проникнути у найпотаємніші думки, що їх занотував композитор у символічному вигляді, досвід

інших видів мистецтва. Таким чином, взаємодія з об'єктами зовнішнього світу, зокрема зі знаковими текстами, вимагає участі когнітивного, діяльнісно-поведінкового та емоційно-особистісного компонентів: процес пізнання активізує внутрішній світ, творчий потенціал людини, її аналітичні здібності та емоційний досвід.

Принципами *індивідуально-творчого стилю* фахової діяльності є нестереотипне сприйняття зовнішніх обставин та впливів, прагнення оптимізувати, перетворити їх за допомогою оригінальних рішень, знахідок, позитивне ставлення до професійної діяльності, стійка манера дій та готовність до постійного пошуку нового досвіду, а умовами його становлення – активність, креативність, емпатія як особистісні якості майбутнього фахівця, що знаходять практичну реалізацію у вирішенні проблемних завдань діяльності. Індивідуальний стиль виступає водночас і як умова формування у суб'єкта активного творчого відношення до дійсності, і як потреба у здійсненні власного самовираження та прагнення до саморозвитку у професійній діяльності. Цей процес пов'язаний з повноцінним розкриттям особистості і супроводжується активною позицією, яку займає індивід відносно музично-виконавської діяльності. Внаслідок цього у структурі творчої особистості з'являються новоутворення: новітні мотиви, оцінки, смисли, мета, операції, стрижнем яких виступає естетична потреба. Саме така домінанта розуміється як установка на творчу діяльність.

Таким чином, основними **структурними компонентами** готовності майбутнього фахівця до саморозвитку у професійній діяльності є *когнітивний* (рівень предметних та загальнокультурних знань, що є засобами продуктивного здійснення музично-інтерпретаційної діяльності), *емоційно-особистісний* (особистісне ставлення до процесу опанування образною сутністю музичних творів) та *діяльнісно-поведінковий* (озвучення особистісно-значущих інтерпретаційних версій твору).

Музично-інтерпретаційна діяльність є фундаментом, і, в той же час, каталізатором професійного саморозвитку. Тому **критеріями** професійного саморозвитку є *проникнення у зміст музичного твору, комунікативна взаємодія та творче самовираження особистості* майбутнього педагога-музиканта. **Показниками** критерію проникнення у зміст музичного твору є музичний тезаурус, необхідні для здійснення музичного аналізу та інтерпретації теоретичні знання; технічна майстерність, практичні вміння та навички прочитання нотного тексту; наявність інтересу до інтерпретаційної діяльності, потреба у

самостійній роботі над змістом музичного твору. Показниками критерію комунікативної взаємодії є креативність музичного мислення; вміння вербалізації музичних образів, володіння інтонаційною мовою як засобом художнього повідомлення; самооцінка у якості співучасника музичної комунікації, чутливість до сутності музичних образів твору. Показниками критерію творчого самовираження особистості майбутнього педагога-музиканта виступають особистісні судження у здійсненні критичного аналізу існуючих рішень завдання, музична ерудованість; прояв самостійності в інтерпретаційній діяльності; прагнення до самопізнання, потреба у самовиявленні.

Визначення головних компонентів готовності до професійного саморозвитку, впливових критеріїв та показників дозволило визначити та охарактеризувати рівні їх прояву у професійній діяльності – продуктивний (високий), перехідний (середній) та виконавський (низький).

**Продуктивний** рівень готовності до професійного саморозвитку характеризується високою музичною ерудованістю, наявністю знань, що сприяють здійсненню критичного аналізу існуючих тлумачень музичних творів, високими показниками креативності мислення, широким тезаурусом у галузі музичного мистецтва, високим рівнем знань з теорії музики; необхідними його складовими постають також усвідомлена та проявлена на достатньому рівні схильність до творчої діяльності, вміння здійснення самостійних творчих пошуків, що реалізуються у виконанні завдань інтерпретаційної діяльності, наявність інтересу до тлумачення змісту музики, розвинених вмінь вербалізації музичних образів, сформованість навичок володіння інтонаційною музичною мовою як засобом здійснення художньої комунікації. Важливими ознаками даного рівня виступають високі показники прагнення особистості до самопізнання, потреба у самовиявленні, особистісно-зацікавлене ставлення до виникаючих в роботі художніх асоціацій, образів, адекватна самооцінка та значна чутливість до сутності музичних образів.

**Перехідний** рівень характеризується середніми показниками розвиненості креативного мислення, рівня тезаурусу, музичної ерудованості, необхідних для здійснення музичного аналізу теоретичних знань, незначним проявленням самостійності в роботі над інтерпретацією музики та схильності до творчої діяльності. Характерними є невисокі показники інтересу до інтерпретаційної діяльності у галузі музичного мистецтва, володіння музичною інтонацією як засобом

художнього повідомлення, особистісно-зацікавленого відношення до виникаючих в процесі роботи над музичним матеріалом образів, вміння їх вербалізації, чутливості до їх сутності, змістовного наповнення, прагнення до самопізнання, потреби у самовиявленні, самооцінка у професійній діяльності з тенденцією до зниження.

Виконавський рівень готовності до професійного саморозвитку може бути охарактеризований наявністю пасивної позиції інтерпретатора музичного твору в його професійній роботі – низька самооцінка, недостатній рівень креативності музичного мислення, відсутність інтересу до самопізнання, потреби самовиявлення в діяльності, неспроможність вести самостійні творчі пошуки, низька музична ерудованість, невисокий рівень тезаурусу, відсутність вмінь вербалізації художнього змісту музичних образів, низька чутливість до їх інформаційного наповнення, незначний або повна відсутність інтересу до інтерпретаційної діяльності, використання музичної інтонації поза розумінням її комунікативної функції.

**Висновки.** Професійний саморозвиток є процесом оволодіння новими професійно-важливими знаннями, вміннями та навичками, його витоками є потреба в особистісному та професійному самовдосконаленні, творчій самореалізації, досягненні професіоналізму, а підґрунтям здійснення – спрямованість на відкриття нових шляхів самоактуалізації. Основою цього процесу є прагнення до особистісного та професійного зростання, яке відбувається в музично-інтерпретаційній діяльності. Безпосереднє сприйняття та відтворення музичного матеріалу, звільнене від

раціональних установок та засвоєння шаблонних категорій, стає особистісно-значущою подією, саме за такої умови розпочинається самостійний, активний пошук інтерпретаційної версії музичного твору, що дозволяє розкрити власну точку зору музиканта, усвідомити свої можливості та відчутти себе співучасником творчого процесу.

#### БІБЛІОГРАФІЯ

1. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века. – М.: Наука, 1998. – 608 с.
2. Зязюн І.А. Неперервна освіта: концептуальні засади і сучасні технології // Творча особистість у системі неперервної освіти. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 16 – 17 травня 2000 року. – Харків: УДПУ, 2000. – С. 8 – 16.
3. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навч. посібник. – К.: ТОВ Інтерпроф, 2002. – 270 с.
4. Roe Anne. Personality structure and occupational behaviour // Man in World at Work – Boston, 1964. – 350 p.
5. Гельвеций К.А. Сочинения. – М.: Просвещение, 1974. – Т.1. – С. 195.
6. Руссо Ж.-Ж. Педагогические сочинения. – М.: Просвещение, 1981. – Т.1. – С. 390.
7. Выготский Л.С. Психология искусства. Анализ эстетической реакции / Под ред. В.И. Иванова и И.В. Пешкова. – М.: Лабиринт, 1997. – 416 с.
8. Балл Г.О. Гуманізація загальної та професійної освіти: суспільна актуальність і психолого-педагогічні орієнтири // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи – К.: Віпол, 2000. – С. 134 – 157.
9. Гессен С.И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию. – М.: Школа - Пресс, 1995. – 448 с.

#### ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

**Шевченко Інга Леонідівна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри вокально-хорових дисциплін та методики музичного виховання Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка.

*Наукові інтереси:* особливості професійної підготовки студентів мистецьких факультетів педагогічних вищих навчальних закладів у рамках сучасної гуманітарно-культурологічної парадигми.